

УДК 37(477)

Олександр Ляшенко,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті дано теоретичний аналіз проблеми якості освіти як соціально-педагогічної категорії. Розкрито багатоаспектність, різноплановість і багатовимірність поняття якості освіти та комплексний характер шляхів і засобів розв'язання проблеми якості освіти.

Ключові слова: *якість освіти, характеристики якості освіти, педагогічний і управлінський аспекти якості освіти.*

В статье дан теоретический анализ проблемы качества образования как социально-педагогической категории. Раскрыто многоаспектность, разноплановость и многомерность понятия качества образования и комплексный характер путей и средств решения проблемы качества образования.

Ключевые слова: *качество образования, характеристики качества образования, педагогический и управленческий аспекты качества образования.*

In the paper presents a theoretical analysis of the quality of education as a social and educational categories. Solved multidimensional, diversity and multidimensionality of the concept of quality education and comprehensive ways and means to solve the problem of quality education.

Key words: *quality of education, the characteristics of the quality of education, teaching and managerial aspects of quality education.*

В умовах реформування української системи освіти якість стає наріжним каменем, який визначає перспективність поставлених завдань та ефективність їх розв'язання. Тому стратегічними документами розвитку освіти в Україні визначено, що освіта є основним ресурсом забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоздатності української держави на міжнародній арені, а якість освіти визначена пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти, і є передумовою національної безпеки країни [1; 2]. Отже, забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах і рівнях, оцінка досягнутої якості, проведення порівняльних досліджень, – це завдання сьогодення, які мають не лише педагогічний, а й соціальний, політичний, управлінський і суто науковий контекст.

Як політична категорія якість освіти акумулює у собі основні засади

освітньої політики держави на певному етапі її розвитку і відображає головні стратегічні лінії модернізації національної системи освіти. Вона стає наріжним каменем відповідності пріоритетів держави світовим тенденціям суспільного поступу, демонструє наміри держави в задоволенні освітніх потреб людини [3].

Нині у світі домінуючою політичною лінією, спрямованою на задоволення потреб людини в якісній освіті, визнана ідея створення системи забезпечення якості замість звичної сертифікації/акредитації освітніх послуг. Це означає, що всі зацікавлені суб'єкти освітнього процесу (і постачальники, і споживачі освітніх послуг) діють в полі трьох основних принципів:

- узгодженого розуміння поняття якісної освіти і гарантій щодо рівного доступу до якісної освіти;
- наявності інструментарію оцінювання і самооцінювання якості освітніх послуг, адекватного визначеним критеріям якості освіти;
- існування незалежного оцінювання спеціальними організаціями, яким би довіряли обидві зацікавлені сторони і держава.

Варто зазначити, що інтегральна оцінка якості освіти несе в собі лише ціннісну характеристику, яка відкриває можливості для дослідження стану та визначення тенденцій розвитку різних систем освіти. Вона не може сприйматися як критерій їх порівняння з метою пошуку найкращої або найефективнішої з них. Тому всі рейтинги і показники якості систем освіти необхідно сприймати аналітично, зважаючи на їх природу, і, що особливо важливо, не робити на їх підставі політичних узагальнень (на кшталт «Найкраща в світі система освіти у Фінляндії») чи упереджених кадрових висновків. Це суспільна характеристика, а не предмет змагання чи політичний аргумент в оцінці розвитку держави на конкретному етапі її становлення.

У теоретичному аспекті проблема якості освіти полягає у з'ясуванні сутності цієї категорії та визначенні критеріїв і показників, за якими можна характеризувати освітню систему загалом або окремі її складники. У практичному аспекті вона має на меті головним чином визначення процедур та інструментарію, за допомогою яких можна оцінити стан функціонування системи освіти і спрогнозувати її розвиток, тобто здійснити моніторинг якості освіти [6, с. 8–10].

У педагогічній теорії досліджувались різні аспекти якості освіти: якість знань, якість навчального процесу, результати освітньої діяльності. Дана категорія розглядалась з точки зору дидактики, педагогіки, психології, методології; вводилися до розгляду нові поняття, що визначали ознаки якості – функціональна грамотність, освіченість, успішність, компетентність, компетенція тощо. Все це дозволяє говорити про *багатоаспектність* цього поняття стосовно освіти людини.

Дискусії стосовно того, чим є якість освіти у сучасному суспільстві, тривали протягом багатьох років і досі є актуальними. Підсумком цих

обговорень став висновок про те, що однозначно визначити поняття «якість освіти» просто неможливо. Крім того, різні його суб'єкти-споживачі по-своєму, залежно від зацікавленості в тій чи іншій його властивості чи запитів, оцінюють якість освіти: як суспільний ідеал освіченості людини, як результат її навчальної діяльності, як процес організації навчання і виховання, як критерій функціонування освітньої системи [4, с. 17].

Проте для практичних цілей (наприклад, при проведенні моніторингових досліджень, самооцінці та різноманітних перевірок) під якістю освіти стали розуміти зміни у людському розвитку, навчальному процесі чи середовищі, що оточує учня, які можна ідентифікувати як поліпшення знань, умінь, ставлень, що набуває учень по закінченню певного етапу навчання, унаслідок впливу на нього певних факторів.

Останнім часом однією з найпоширеніших стала думка про те, що якість освіти – це відповідність певній нормі, стандарту. Іншими словами, якість визначає придатність задовольнити певні потреби або реалізувати певні цілі, норми, тобто виражає, наприклад, адекватність вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти. За таких умов її можна подати як систему соціально-обумовлених показників в аспектах її навченості, вихованості, виразності соціальних, психічних і фізичних функцій, відображених рівнем знань, умінь, ціннісним ставленням до світу, якими повинен оволодіти учень.

Особистісне спрямування освіти зумовлює необхідність інтегровано оцінювати якість освіти в єдності індивідуальних характеристик особистості, педагогічних показників організації освітнього середовища і соціальних параметрів функціонування освітніх систем. Тому доцільно вирізняти внутрішні і зовнішні чинники якості освіти, які характеризують освітній процес, його результат і систему освіти загалом.

У зв'язку з тим, що якість освіти – багатоаспектне і багатовимірне явище, є сенс говорити про певні якості об'єкту оцінювання. Нам здається доцільним якість освіти у широкому розумінні розглядати як єдність таких компонентів:

- якість особистісних рис і здатностей тих, хто навчається (студентів, учнів, абітурієнтів тощо);
  - якість навчального процесу як результату педагогічної діяльності;
  - якість освітніх програм, навчальної літератури, підручників і посібників;
  - якість професійної підготовки і кваліфікації педагогічних (науково-педагогічних) кадрів;
  - якість навчального середовища, в якому відбувається освітній процес;
  - якість ресурсного забезпечення педагогічного процесу;
  - якість управління системою освіти.
-

За визначеною сутністю якості освіти можна окреслити специфічні її характеристики, які вказують на складність цієї педагогічної категорії:

1) різноаспектність феномена якості освіти, яка виявляється в якості кінцевого результату освітнього процесу, якості кадрового і ресурсного потенціалу освітніх систем, що забезпечують досягнення запланованої мети, результативності управлінських рішень;

2) багаторівневність кінцевих результатів в оцінюванні якості як за рівнями освіти, так і за ступенем досягнення кінцевої мети;

3) полісуб'єктність оцінок якості освіти (оцінку якості освіти дають різні суб'єкти освітнього процесу – самі учні, їхні батьки, роботодавці, педагоги, менеджери освіти, випускники минулих років тощо, причому різні споживачі освітніх послуг вкладають у цей термін неоднаковий зміст;

4) багатокритеріальність в оцінюванні якості освіти залежно від мети моніторингу і добору критеріїв і показників, їхня інваріантність для певних моніторингових досліджень (наприклад, за результатами ЗНО) і варіативність залежно від мети та обраного інструментарію оцінювання;

5) поліхронність в оцінюванні якості освіти, що досягається співставленням поточних, тактичних і стратегічних вимірів у різні часи (наприклад, одні й ті ж суб'єкти переоцінюють якісні характеристики своєї освіти в різні періоди свого життя або трудової діяльності);

6) неадекватність оцінок якості освіти пріоритетним напрямкам державної політики в реформуванні освітніх систем, привнесення суб'єктивності в оцінку ефективності діяльності органів управління і навчальних закладів.

Означена багатогранність і складність якості освіти призводить до необхідності пошуку певного компромісу між ними, досягнення якого залежить від багатьох чинників, зокрема, інтелектуального рівня та духовної культури всіх суб'єктів оцінювання якості освіти. Такий підхід надає можливість відшукати слабкі сторони системи освіти та виробити способи й шляхи подолання виявлених помилок і недоліків. За таких умов якість освіти стає результуючою інтегральною функцією всіх зазначених компонентів й об'єктивною характеристикою ефективності функціонування системи освіти в забезпеченні освітніх потреб людини.

Узагальнюючи різні підходи до визначення сутності якості освіти, можна тлумачити цю педагогічну категорію як певну сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність формувати такий рівень загальноосвітньої і професійної компетентності, який задовольняє потреби громадян, суспільства і держави в цілому. Це показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі, і тому він має розглядатися в динаміці його змін стосовно чинників, які визначають його природу. У широкому сенсі якість освіти розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти [4, с. 14; 5, с. 37].

Стосовно якості загальної середньої освіти її можна розуміти як

певну збалансовану відповідність загальної середньої освіти (як результату, як процесу і як освітньої системи) численним потребам, цілям, умовам і стандартам. У вузькому, прагматичному сенсі – це рівень загальноосвітньої підготовки учнів.

Таким чином, якість освіти можна представляти як багатовимірну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання людини. Вона є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні та інші.

Природно, що проблема якості освіти насамперед є педагогічною: вона націлена на поліпшення результату в конкретних умовах навчання (підвищення його результативності) педагогічними засобами. Проте ця проблема не може обмежитися лише педагогічним аспектом, оскільки вимагає крім того управлінського вирішення. У такому разі вона набуває управлінського сенсу, переходить у площину освітнього менеджменту і стає проблемою управління якістю освіти. Більше того, моніторинг як системна процедура не є педагогічною технологією, як не парадоксально це звучить. Ця процедура головним чином є складовою управлінської діяльності [5; 6].

На жаль, не всі це розуміють, і тому частіше за все намагаються розв'язати її виключно педагогічними засобами, через що, як правило, не досягають бажаного результату. Слід пам'ятати, що проблема якості освіти – комплексна. Тому не може бути розв'язана лише в межах педагогічної теорії й освітянської практики. Можна навіть сказати, що вона більшою мірою управлінська, хоча не варто вдаватися до іншої крайності й обмежуватися лише цим аспектом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла книга національної освіти України / за заг. Ред. Акад. В. Г. Кременя. – К. : Інформ. Системи, 2010. – 342 с.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Андрущенко В. П., Бех І. Д., Бурда М. І. Та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2011. – С. 36–47.
3. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. Ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
4. Майоров А. Н. Моніторинг в освіті / Майоров А. Н. – М. : Интеллект-Центр, 2005. – 424 с.
5. Управление качеством образования / под ред. М. М. Поташника. – М. : Педагогическое общество России, 2006. – 448 с.
6. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти / Лукіна Т. О., Полянський П. Б., Ващенко Л. С., Жук Ю. О. ; за ред. Ляшенка О. І. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 160 с.